

PATRISTICA

PATRISTICS

Simeon, mitropolitul Evhaita — un uitaat autor duhovnicesc din Filocalii

Ioan I. Ică jr¹

Abstract:

The study surveys the history of rediscovery of the forgotten Byzantine spiritual writer Metropolitan Symeon of Euchaita, mentioned by Peter Damascene in the Philokalia and author of an widely read "Epistle to John the Monk". Copied in thirty Byzantine manuscripts, many of them containing works of spiritual authors later collected in the famous Philokalia (Venice, 1782), the letter of Metropolitan Symeon was not included in huge volume. The absence is easely explained by its content, the letter being a highly interesting criticism of the excesses of the Byzantine monasticism and a plea for a moderate ascetism. The Greek text was published by K. Mitsakis only in 1970. The editor, as other famous Byzantinists, considered it and its author as belonging to the era of Comneni, before or after 1100 AD. Ignored evidence available published in 1960 proves that Metropolitan Symeon lived a century ago, around 1000 AD, under Basil II the Macedonian, his letter displaying tendencies typical for the spiritual attitude of Byzantine bishops of this age towards the aspects of monastic life of those days.

Keywords:

Metropolitan Symeon of Euchaita, Epistle to John the Monk, monastic ascetic life, Byzantine monasticism.

---

¹ Arhid. Dr. Ioan I. Ică jr este profesor la Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna” din cadrul Universității „Lucian Blaga” din Sibiu. Email: ioan.ica@ulbsibiu.ro.

I

În centrul faimoasei enciclopedii duhovnicești bizantine publicate în 1782 la Veneția sub numele de *Philokalia*², monumentalul volum in-folio de 1223 de pagini cuprinzând o vastă antologie de 63 de scrieri ascetico-mistice aparținând la 38 de autori duhovnicești de pe parcursul unui mileniu — de la Antonie cel Mare (†356) până la Simeon al Tesalonicului (†1429) —, aflăm pe poziția a 19-a o amplă scriere ascetică în două cărți sub numele cuviosului Petru Damaschinul.³ În notița introductivă scrisă de cuviosul Nicodim Aghioritul⁴, acest „cuvios și de Dumnezeu purtător părinte” este identificat cu sfințitul mucenic Petru, episcopul Damascului din secolul VIII pomenit în 9 februarie, martirizat în timpul califului Walid II (743–744). Bizantinologia modernă a revizuit însă drastic această datare de tip hagiografic. Într-un studiu fundamental publicat în 1939, asumționistul Jean Gouillard⁵ a trecut în revistă consistenta tradiție manuscrisă prin intermediul căreia a ajuns până la noi această voluminoasă scriere ascetică bizantină — ea ocupă nu mai puțin de 141 de pagini in-folio din cele 1223 ale primei ediții grecești din 1782 și aproape întreg volumul V al *Filocaliei* românești din 1976. Rezultatul acestei anchete a fost lămuritor: o notă din *cod. Paris. gr. 1134* preciza fără niciun echivoc: „S-a scris în prima carte de cel care a scris-o, Petru smeritul monah din Damasc în anul 6665, indictionul al 5-lea”, cu alte cuvinte în intervalul septembrie 1156–august 1157. *Cod. Vatic. Palat. 210* dă în litere „indictionul al cincilea, anul șase mii șase sute 5”, deci cu 60 de ani mai devreme, în 1096–1097. Respinsă de J. Gouillard, această ultimă datare e considerată totuși preferabilă de pr. Dumitru

---

² Bibliografia și stadiul ultim al cercetărilor cu privire la geneza acestei epocale cărți, în studiul profesorului de patristică și hagiologie din Tesalonic, Syméon A. Paschalidis, „Autour de l’histoire d’une collection ascétique: la Philocalie, les circonstances de son édition et sa tradition manuscrite”, în volumul *Da Teognosto alla Filocalia (XIII–XVIII secolo). Testi e autori* a cura di Antonio Rigo, Bari, 2016, p. 199–223.

³ *Philokalia*, 1782, p. 554–643 și 644–695; ed. a 3-a, vol. III, p. 5–111, 112–168; trad. rom. de pr. prof. D. Stăniloae, *Filocalia* (românească), vol. V, București, 1976, p. 27–190 și 191–274.

⁴ *Philokalia*, 1782, p. 553.

⁵ J. Gouillard, „Un auteur spirituel byzantin du XIIe siècle: Pierre Damascène”, *Échos d’Orient* 38 (1939), p. 257–279. Scrierea lui Petru Damaschinul a făcut tema unei cercetări monografice într-o teză de doctorat susținută în 2003 la Universitatea din Toronto, recent publicată: Greg Peters, *Peter of Damascus. Byzantine Monk and Spiritual Theologian* (Studies and Texts 175), Pontifical Institute of Medieval Studies, Toronto, 2011. Ipoteza avansată de autor, potrivit căreia Petru Damaschinul ar fi fost fratele episcopului Argosului, Leon Antzalis, participant la Sinodul constantinopolitan din 1156–1157 împotriva lui Sotirih Pantevghenos, și identic cu Petru Mansur, autorul a două opusculi publicate sub numele sfântului Ioan Damaschinul, reprezintă o reconstituire nesusținută de argumente solide și a fost respinsă de specialiști; cf. recenzia critică a Vasei Kontouma, *Revue des études byzantines* 70 (2012), p. 310–312.

Stăniloae⁶, care vede importanța scrierii lui Petru Damaschinul în faptul de a fi realizat „sinteza spiritualității secolelor anterioare în momentul în care o spiritualitate nouă ca «formă», dar desigur crescută organic din cea veche și una după conținut cu aceea își face apariția prin sfântul Simeon Noul Teolog”⁷, de a cărui „noutate” reprezentată de insistența pusă pe conștiința personală a prezenței harului n-a mai fost influențată. În opinia sa, această „sinteză” ia forma unui „prim itinerar al vieții duhovnicești apărut în Răsărit, precedând astfel, desigur cu stângăciile începutului, un gen care a înflorit mai târziu deplin în Apus prin Bonaventura, Thomas a Kempis, Ignațiu de Loyola, Ioan al Crucii etc.” — o „sinteză-itinerar alcătuită însă numai din elementele spiritualității precizate în secolele anterioare”⁸. Cele două părți ale scrierii lui Petru Damaschinul corespund exact acestei caracterizări:

— prima parte este „sinteza” sub forma unui extins „pro memoria” (*hypomnēsis*). Asctica și mistica sunt rezumate în șapte „făptuiri trupești” și opt „contemplări duhovnicești”. Cele șapte *praxeis sōmatikai* sunt: isihia (1), postirea (2), privegherea (3), rugăciunea trupească a psalmilor (4), rugăciunea duhovnicească curată fără formă făcută în minte (5), citirea cuvintelor părinților (6) și întrebarea celor experimentați (7).⁹ Virtuțile trupești sunt însă doar instrumente ale virtuților sufletești, care încep cu frica și plânsul, continuă cu cele patru virtuți cardinale și culminează în cunoașterea făptuitoare. Prin atenție și paza minții, prin supunere și liniștire, mintea se dedică apoi practicării a opt *theōriai* sau *gnōseis*¹⁰ sau, mai exact, meditații succesive: primele trei, proprii făptuitorului aflat pe treapta practicării virtuților, iar celelalte patru, contemplativului ajuns pe treapta cunoașterii. „Făptuitorul” e chemat să mediteze la necazurile și încercările vieții (1), la greșelile proprii și binefacerile lui Dumnezeu (2) și la moarte și cele de după moarte (3). „Cunoscătorul” meditează contemplativ la viața și pătimirile lui Iisus și cele ale sfinților Lui (4), la instabilitatea și transformarea tuturor lucrurilor (5), la creaturile sensibile (6), la creaturile inteligibile sau spirituale (7) și, în cele din urmă, prin rugăciune curată (*theologhisire*) la Dumnezeu Însuși în misterul Său apofatic. În ultimele trei contemplări, rugăciunea prin excelență este „Doamne, miluiește”¹¹, cu alte cuvinte se reduce la repetarea unei formule cuprinzând Numele lui Iisus, pentru ca în contemplarea teologică ultimă mintea să se unească cu Dumnezeu într-un extaz dincolo de gânduri, imagini, culori sau forme.

---

⁶ FR V, 1976, p. 16.

⁷ *Ibidem*, p. 18.

⁸ *Ibidem*, p. 17.

⁹ *Philokalia*, ed. a 3-a, vol. III, p. 17–20; FR V, p. 47–51.

¹⁰ *Philokalia*, vol. III, p. 32–61; FR V, p. 71–116. Trad. ital. A. Rigo, *Mistici bizantini*, Torino, 2008, p. 257–270.

¹¹ *Philokalia*, vol. III, p. 61; FR V, p. 115.

— partea a doua, alcătuită din 24 de „cuvinte” în acrostih alfabetic, descrie „itinerarul” sau urcușul virtuților pe care îl face monahul trecând prin înțelepciune (1), credință (2), frică (3), bună-cinstirea lui Dumnezeu/credința ortodoxă (4), răbdare (5), nădejde (6), detașare (7), omorârea patimilor (8), pătimirile lui Hristos (9), umilință/smerenie (10), discernământ (11), cunoașterea realităților sensibile (12) și a celor inteligibile (13), nepățimire (14), iubire (15), cunoașterea lui Dumnezeu (16), cele patru virtuți cardinale platonice: chibzuință (17), cumițenie/cumpătare (18), curaj (19) și dreptate (20), pace (21), bucurie (22), cunoașterea Scripturilor (23) și simțirea lui Dumnezeu (24).

Vorbind în acest ultim „cuvânt” despre „simțirea lui Dumnezeu” de nevoia pe care o are monahul supus ispitelor înșelării de a întreba despre orice experiență pe un povătuitor încercat, Petru Damaschinul afirmă: „Dacă nu are vreunul, Îl are după Evhait pe Hristos”¹² Însuși, pe Care e dator să-L întrebe prin rugăciune în inimă necontenit. Cine anume este acest misterios personaj anonim convocat ca autoritate duhovnicească doar cu menționarea locului sau funcției sale — expresia *kata ton Evhaitēn* putând fi redată fie ca „potrivit celui din Evhaita”, fie „potrivit celui al Evhaitei”, adică potrivit episcopului Evhaitei — „Filocalia”, în care apare doar aici, nu ne spune nimic.

Clarificările dorite au putut veni doar cu prilejul inventarierii și catalogării fondului de manuscrise bizantine din bibliotecile europene sau athonite, astăzi accesibile on-line în actualizare continuă pe platforma <https://pinakes.irht.cnrs.fr> a Institutului de Studiere a Istoriei Textelor vechi din cadrul Centrului de Cercetare Științifică a Franței. O simplă căutare ne relevă prezența în nu mai puțin de 30 de manuscrise a unei „epistole către Ioan monahul” avându-l drept autor pe un necunoscut altfel „Simeon, mitropolit al Evhaitei”.

Epistola către Ioan monahul a lui Simeon al Evhaitei era însă cunoscută demult. Eruditul grec unit cu Roma Leon Allatius (1586–1669), devenit prefect al Bibliotecii Vaticanului și excelent cunoscător al comorilor ei manuscrise, o semnalase încă din 1664 ca având un conținut pios, dar fără să poată spune ceva precis despre autorul ei, într-una dintre celebrele diatribe erudite prin care a departajat între zecile de personaje bizantine purtând același nume și scrierile lor.¹³ După apariția, mai ales în secolul XIX, a cataloagelor de manuscrise ale bibliotecilor europene (Vatican, Paris, Viena), dar și Athos (1895, 1900) sau Ierusalim (1891–1915), situația a devenit și mai clară și

---

¹² *Philokalia*, vol. III, p. 160; *FR V*, p. 260.

¹³ L. Allatius. *De Symeonum scriptis diatriba*, Paris, 1664, p. 179. Cf. „diatribele” despre diverșii Psellos (1634), diverșii Gheorghe (1651), diverșii Nil (1668), dar și despre diverșii Nichita, diverșii Filon și diverșii Teodor, publicate postum de A. Mai în 1860.

a fost rezumată de Jean Gouillard într-un scurt articol de dicționar publicat în 1941¹⁴: necunoscut altfel decât din manuscrise, Simeon al Evhaitei este autorul unei scrisori adresate unui monah Ioan, zăvorât și pustnic, și al unui extras din ea, „abundent reprezentate în manuscrise; mănăstirile de la Athos, de exemplu, ar furniza ele singure cel puțin cincisprezece exemplare. Nici o copie nu urcă însă dincolo de secolul XIII–XIV”. Într-un singur manuscris (*Vallig. gr. 67*, sec. XIV) scrisoarea e pusă sub numele unui mitropolit al Evhaitei, pe nume Mihail, cunoscut ca activ în 1028–1034, dar este vorba de atribuire izolată. Un alt singur manuscris din biblioteca patriarhiei Alexandriei (*cod. 169*, f. 92–96, copiat în 1605) îi atribuie lui Simeon al Evhaitei un opuscul intitulat „că este foarte folositor a fugi de oameni și a umbla pe calea împărătească împreună cu unu sau doi”. „Nu știm dacă această piesă se mai regăsește altundeva.” „Cronologic vorbind, Simeon este posterior lui Fotios, cel care a ridicat scaunul Evhaitei la rang de mitropolit fără sufragan. Pe de altă parte, vârsta manuscriselor celor mai vechi nu permite situarea sa dincoace de secolele XIII–XIV.”

Publicat în 1941, acest articol era scris cu câțiva ani înainte, fiindcă în articolul din 1939 despre Petru Damaschinul, citat deja același J. Gouillard, anunța faptul că așa-zisul al doilea opuscul „că este foarte folositor a fugi...” nu este altceva decât un lung extras din cartea întâi („memorialul”) a lui Petru Damaschinul¹⁵, „care ne furnizează un termen cronologic pentru a-l data pe Simeon al Evhaitei”¹⁶, citat de altfel de același Petru în „Cuvântul alfabetic 24”.

În cele câteva rânduri din sinteza sa din 1959 despre Biserica și literatura teologică din Imperiul Bizantin, Hans-Georg Beck¹⁷ nu face decât să rezume și sintetizeze conținutul articolelor lui J. Gouillard din 1941 și 1939, conchizând pe această bază că mitropolitul Simeon al Evhaitei, autorul unei mult citite scrisori duhovnicești, citate de Petru Damaschinul, a trăit cel mai probabil în prima jumătate a secolului XII, Petru trăind în a doua jumătate a aceluiași secol — ambii deci activând „sub Comneni”.

În același sens s-a pronunțat în 1970 și filologul grec Konstantinos Mitsakis. Acesta a editat în sfârșit critic textul grec al „Epistolei” mitropolitului Simeon¹⁸ plecând de la consultarea a 11 manuscrise, luând drept bază pe cele mai vechi depistate între timp: *Meteora 548*, datat precis în 1088–1089 (epistola mitropolitului Evhaitei constituind aici finalul unui codice dedicat „Scării” lui Ioan Sinaitul), și *Monac. gr. 498*

¹⁴ „Syméon d’Euchaïtes”, *Dictionnaire de théologie catholique* XIV/2, Paris, 1941, col. 2939–2940.

¹⁵ *Philokalia*, 1782, p. 564–568; ed. a 3-a, vol. III, p. 16–20; *FR V*, p. 45–51.

¹⁶ J. Gouillard, „Un auteur spirituel...”, 1939, p. 269.

¹⁷ H.-G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München, 1959, p. 643.

¹⁸ K. Mitsakis, „Symeon Metropolitan of Euchaïta and the Byzantine Ascetic Ideals in the Eleventh Century”, *Byzantina* 2 (1970), p. 301–334; text grec p. 319–332; studiu p. 301–319.

din secolul XII. Dacă ediția oferă un text științific sigur al epistolei, în schimb studiul introductiv, din care lipsesc inexplicabil orice trimiteri la articolele fundamentale ale lui J. Gouillard, duce discuția pe piste false depășite intelectual încă la data publicării lui. Mai întâi, lui Simeon al Evhaitei i se atribuie, pe lângă epistolă și opusculul „că este foarte folositor a fugi...” din codicele alexandrin, din care sunt citate cele șapte *praxeis somatikai* ca parte a învățaturii ascetice a lui Simeon, filologul grec nesesizând faptul observat de J. Gouillard încă din 1939 că este vorba de un extras din scrierea lui Petru Damaschinul. În al doilea rând, K. Mitsakis insistă nu foarte convingător să acrediteze imaginea unui Simeon succesor în scaunul de mitropolit al Evhaitei al faimosului literat, poet și umanist Ioan Mavropos, profesorul celebrului Psellos, trimis ca episcop al acestui oraș provincial bizantin între anii 1050 și 1070. Tot personalitatea lui Mavropos e oferită ca termen de comparație pentru evaluarea performanțelor intelectuale și literare ale epistolei mitropolitului Simeon. Citită just ca o critică a extremelor ascetice tipice unei părți a monahismului bizantin și o pledoarie în favoarea moderației și discernământului pe baza unei viziuni antropologice și psihologice echilibrate despre natura umană, epistola îl arată pe autorul ei ca pe un monah educat, dar cu o cultură modestă, departe de elenismul umanist și rafinamentul literar al prezumptivului său înaintaș în scaun Ioan Mavropos, în care era specializat filologul grec.

Dacă ar fi fost bizantinolog profesionist, K. Mitsakis ar fi avut deja elementele care i-ar fi permis să soluționeze corect problema precizării timpului păstoririi lui Simeon al Evhaitei. În 1960, colegul lui J. Gouillard de la Paris, asumpționistul Jean Darrouzès, publicase o serie de „epistolare bizantine” aflate în *cod. Patmiacus 706* din secolul XI. Între acestea, și un grupaj de scrisori aparținând lui Nichifor Ouranos († cca 1010), unul din cei mai eficienți generali și colaboratori ai împăratului Vasile II Macedoneanul (976–1025). Comandant în 997 al armatelor bizantine din Balcani, în fruntea cărora a obținut o victorie decisivă asupra bulgarilor, transferat în 999 în Orient ca duce al Antiohiei și apoi energetic comandant al armatelor din Orient în anii 1000–1010, când împăratul conducea războiul de cucerire și anexare bizantină a Bulgariei, Nichifor Ouranos a fost un militar nu doar competent, ci și literat și profund religios. A scris un manual de tactică militară în 178 de capitole și două prelucrări hagiografice: o „viață” a sfântului Simeon Stâlpnicul (521–592)¹⁹ și o „pătimire” a sfântului militar Teodor Tiron²⁰ — al cărui faimos sanctuar bizantin se afla în Evhaita — în spiritul compozițiilor hagiografice ale logothetului Simeon Metafrastul, din al cărui cerc a făcut parte. Între corespondenții lui Nichifor Ouranos s-au aflat și câțiva mitropoliți.

Unul dintre ei a fost Ștefan al Nicomidiei. Mitropolit demisionar al Nicomidiei rămas sincel patriarhal, Ștefan a combătut din 1003 eforturile lui Simeon „Noul Teolog” de a impune în Constantinopol cultul părintelui său duhovnicesc, Simeon

---

¹⁹ BHG 169. Ed. PG 86, 1987–3126.

²⁰ BHG 1762. Ed. F. Halkin în *Analecta Bollandiana* 68 (1950), p. 126–134.

„Evlaviosul”, obținând în 1009 condamnarea la exil perpetuu a egumenului de la Sfântul Mamas (stins din viață în 1022). Nichifor Ouranos adresează trei scrisori pline de admirație și respect²¹ lui Ștefan al Nicomidiei, foarte probabil părintele său duhovnicesc. Iar singelul Ștefan îi dedică un foarte popular catehism moral și dogmatic copiat asiduă în manuscrisele ascetice bizantine sub numele sfinților Atanasie²² și într-o variantă prelucrată sub numele sfântului Efreim Sirul²³, dar și Ioan Damaschinul²⁴, aceasta din urmă fiind tipărită și în *Philokalia* din 1782²⁵. Într-un studiu fundamental din 2007, Dirk Krausmüller²⁶ i-a restituit definitiv adevăratului său autor, Ștefan al Nicomidiei, și contextului său real, iar într-un studiu ulterior din 2016²⁷ am oferit cititorului român accesul la acest important text bizantin de antropologie și morală explorându-i și adâncindu-i semnificațiile uitate. Remarcabilul succes de care s-a bucurat tratatul mitropolitului Ștefan e un fenomen. Pus sub numele de prestigiu al sfântului Atanasie, textul său integral e copiat în 29 de manuscrise, diviziunile despre suflet și tripartiția lui apărând sub numele lui Ștefan în alte 20 de codice. Aceleași diviziuni despre psihologia ascetică și cele despre providență și libertate (nu și cele dogmatice și propriu-zis morale) apar inserate în centrul unei foarte populare compilații monahale „despre virtuți și patimi” copiate sub numele sfântului Efreim în 16 manuscrise, iar sub acela al sfântului Ioan Damaschinul în 43 de codice, aceasta din urmă fiind inclusă în *Philokalia* de la Veneția. În selecția monahilor bizantini și ascuns sub autoritatea sfântului Ioan Damaschinul, mitropolitul Ștefan al Nicomidiei — părintele duhovnicesc al generalului Nichifor Ouranos și adversarul tenace al sfântului Simeon Noul Teolog — a devenit, *malgré soi*, cum scriam în 2016, un involuntar și ignorat autor minor de „Filocalie”.

Tot un autor minor de „Filocalie”, contemporan cu singelul Ștefan, este și mitropolitul Simeon al Evhaitei, pe care „epistolierul bizantin” editat în 1960 de J. Darrouzès ni-l descoperă drept adresatul unei scrisori a aceluiași general hagiograf

---

²¹ J. Darrouzès, *Épistoliers byzantins du Xe siècle (Archives d'Orient Chrétien 6)*, Paris, 1960, p. 219–222 și 244–247.

²² CPG 2286; PG 28, 1397–1401.

²³ CPG 4055; *S. Ephremi Syri Opera omnia III*, 1743, p. 425–435.

²⁴ CPG 8111; PG 95, 89–98.

²⁵ *Philokalia*, 1782, p. 477–482; FR IV, 1948, p. 186–192.

²⁶ *Byzantion* 77 (2007), p. 239–250.

²⁷ I.I. Ică jr, „Ștefan al Nicomidiei și catehismul său pentru laici în Bizanțul anului 1000”, *Revista Teologică*, nr. 3/2016. Tratatul lui Ștefan este structurat în zece capitole: (1) diagnoza tripartiției sufletului, (2) diviziunea sufletului, (3) diagnoza gândurilor prin care se săvârșește păcatul, (4) dispoziția patimilor, (5) pronia lui Dumnezeu, (6) libertatea noastră suverană, (7) rezumat limpede al credinței noastre în Sfânta Treime și (8) înomenirea Fiului, (9) diferența virtuților și (10) distincția naturii lucrurilor.

Nichifor Ouranos.²⁸ De la acesta din urmă ne-a parvenit o compoziție hagiografică în cinstea sfântului Teodor Tiron (martirizat în 306 la Amasia), extrem de venerat de bizantini și al cărui centru al cultului era tocmai sanctuarul său din Evhaita, locul nașterii sale. Acest indiciu clarifică definitiv lucrurile: mitropolitul Simeon a păstorit acest oraș provincial bizantin din Pont nu „sub Comneni”, înainte (K. Mitsakis) sau după (H.-G. Beck) anul 1100, ci cu un secol în urmă, prin urmare: în jurul anului 1000 sub Vasile II Macedoneanul.

Copiată în 30 de manuscrise, epistola sa apare începând din secolul XIV în miscelanele ascetico-mistice, care au fost, pe drept cuvânt, numite veritabile „filocalii dinainte de Philokalia”²⁹. De exemplu, în *cod. Vatic. gr. 730 și 737*, ambele din secolul XIV, și în care „Epistola” lui Simeon al Evhăitei e copiată împreună cu scrierile a 11 autori din *Philokalia*, mai precis alături de Marcu Ascetul, Cassian, Diadoh, Nil, Ioan al Carpathosului, Ilie Ecdicul, Ioan Damaschinul, Filotei, Filimon, Simeon Metafrastul/Macarie, dar și Simeon Noul Teolog, „metoda” pusă sub numele său. Un alt exemplu este „Proto-Philokalia” din partea a treia a manuscrisului athonit copiat în jurul anului 1370, păstrat la Matsuki în Epir, redescoperit și valorificat recent (în 2005) de A. Rigo; aici „Epistola către monahul Ioan” a mitropolitului Simeon apare la poziția 31 alături de alți 21 de autori cu scrieri filocalice.³⁰

O situație oarecum surprinzătoare, similară cu aceea a lui Ștefan al Nicomidiei: „Epistola” către monahi a mitropolitului Ștefan al Evhăitei³¹ face portretul unei spiritualități monahale de tip pur ascetic lipsite de orice fel de perspective contemplative sau aluzii isihaste. În esență, mesajul mitropolitului este un avertisment împotriva riscurilor unui monahism excesiv și o pledoarie pentru o asceză dominată de echilibru și moderație. Mitropolitul Simeon se adresează unui anume Ioan, tânăr monah zăvorât (*enkleistos*) și, din aluzii, stâlpnic, care i-a cerut sfat și îndrumare duhovnicească. Mitropolitul Simeon îl anunță pe Ioan că-i scrie nu în calitate de episcop, ci doar din ascultare monahală (1). Înainte de a trece la sfaturile și recomandările practice, schițează un tablou sintetic, de manual, al „virtuților și răutăților” (*aretai kai kakiai*) care apar prin funcționarea naturală sau deficitară a celor

---

²⁸ *Épistoliers byzantins...*, 1960, p. 239, n. 15.

²⁹ Cf. studiul preliminar al lui P. Géhin, „Le filocalie che hanno preceduto la Filocalia”, în *Nicodemo l'Aghiorita e la Filocalia*, Atti del VIII Convegno Bose 16–19 settembre 2000, Bose, 2001, p. 83–102.

³⁰ Cf. diac. I.I. Ică jr, „Caliștii Filocaliei și scrierile lor isihaste”, *Revista Teologică*, nr. 3/2012, p. 197–222.

³¹ Cf. traducerea italiană a lui A. Rigo în vasta sa antologie comentată: *Mistici bizantini*, Torino, 2008, p. 147–157, și notele de la p. 145–146 și XXIX–XXX. Despre această realizare și perspectivele noi în interpretarea devenirii spiritualității bizantine, cf. I.I. Ică jr, „Mistica bizantină în actualitatea editorială europeană — două apariții de excepție”, *Revista Teologică*, nr. 4/2010, p. 217–227.

trei puteri ale sufletului potrivit psihologiei ascetice (care a preluat tripariția sufletului dezvoltată de Platon în celebrul dialog „Republica”): raționalitatea, irascibilitatea și concupiscenta (*logistikon*, *thymikon*, *epithymētikon*) (2). Toate ascezele au drept scop smulgerea neghinei răutăților și sădirea seminței bune a virtuților; acestea din urmă educă simțurile și purtările trupului și păzesc mintea neîmprăștiată pentru a-L găsi pe Dumnezeu (3). Constituită deci dintr-o suită de lucrări (*ergasiai*) duble: corporale și psihologice, asceza educă omul atât spre suportarea de bunăvoia prin răbdare și umilință a necazurilor și vicisitudinilor venite peste el involuntar, cât și spre cultivarea voluntară a virtuților și puterilor naturale sădite în suflet. Concupiscenta și irascibilitatea se actualizează astfel în virtuțile rezumative care sunt înfrânarea și iubirea, rugăciunea adăugând eforturilor noastre harul divin indispensabil (4). Un rol esențial îl are și educarea rațiunii și minții prin cunoaștere și aducere-aminte, esențiale pentru iubirea lui Dumnezeu și a celor cerești, în timp ce ignoranța și uitarea duc la nepăsare și egoismul iubirii de sine (5).

După această viziune generală, Simeon al Evhaitei trece la partea practică, pe care o deschide cu o critică deschisă a monahului Ioan. Acesta e acuzat că, în ciuda tinereții, a ieșit din lume de unul singur zidindu-și pe un stâlp o casă aflată în primejdie de cădere din pricina „idioritmiei”, cu alte cuvinte a riscului la care e expus monahul singur de a face o regulă proprie din ritmurile sale. Simeon îi reproșează faptul că a sărit prea repede și prea sus fără să fi trecut prin antrenamentul indispensabil al tăierii voinței proprii și al pazei gândurilor la școala supunerii și ascultării față de un povățuitor. În lipsa acestuia, e nevoit să-L ia ca dascăl pe Hristos Însuși prin rugăciune (6). Simeon îi reamintește apoi lui Ioan necesitatea de a avea în permanență în fața ochilor minții scopul retragerii din lume: ura față de păcat, retezarea patimilor și gândurilor pătimase și dobândirea prin rugăciune a unei inimii curate în care este Împărăția lui Dumnezeu. Pentru asta este inevitabilă o luptă permanentă cu demonii/gândurile care ațâță patimile celor trei părți ale sufletului, începând cu lăcomia pântecului și terminând cu îngâmfarea și părerea de sine. Ioan pare să fi fost victima mai ales a acestor ispite din urmă, fiindcă Simeon se vede nevoit să-i aducă aminte interogativ că monahii contemporani sunt departe de măsura patriarhilor din vechime (Iov, Avraam, Moise), dar și a sfinților lor părinți din vechime: marele Antonie sau stâlpnicii Simeon, Alipie și Daniil, pe care își propunea să-i imite probabil monahul Ioan (7). Este, așadar, vital ca orice asceză și virtute să fie făcute în ascuns de oameni și cu conștiința datoriei unui servitor (8). Esențialul stă în evitarea sistematică a tuturor exceselor (*hyperbolai*) și lipsurilor (*elleipseis*), fiindcă ambele aceste extreme sunt ale demonilor, și situarea în permanență pe poziția de echilibru și moderație a căii de mijloc. După care, într-un excelent pasaj, Simeon reamintește monahului zăvorât Ioan, în termenii Predicii de pe Munte, sensul prin excelență evanghelic al întregii asceze creștine, care este dat de scopul ei ultim: asemănarea cu Dumnezeu și iubirea desăvârșită de Dumnezeu și de aproapele, inclusiv de vrăjmași. Toate virtuțile și

ascezele sunt doar instrumente sau căi care vor să pregătească trupul, sufletul și mintea creștinului pentru realizarea acestui scop: unirea tot mai deplină cu Dumnezeu (9), dar și iubirea față de aproapele, în care, potrivit apoftegmei Patericului, stă atât viața, cât și moartea noastră (10).

În această perspectivă Simeon îi face zăvorâtului Ioan recomandarea de principiu de a-și împărți săptămâna în două, consacrand trei zile zidirii de sine în chilie, iar restul de patru zile folosirii prin convorbiri a celor care vin la el spre povățuire (11). Zilele din chilie trebuie folosite pentru un program de liniștire și interiorizare centrat pe citiri, psalmi și rugăciune (12, 14), dar și de un ciclu de meditații pe diverse teme (12–13): păcatele dinainte, gândul la moarte și mai ales la iubirea de oameni a lui Dumnezeu arătate în pătimirile și crucea lui Hristos, la lipsa virtuților proprii, dar și a luptei cu gândurile pătimase și realizării virtuților trupești și sufletești, dar cu smerenie și cu conștiința necesității harului și sfătuirii (13). Simeon îi dă lui Ioan și câteva îndrumări de duhovnicie și pastorație individuală pentru celelalte patru zile în care trebuie să-i deprindă pe cei care vin să-i caute sfatul, mărturisirea păcatelor, pocăință, iertare și înfrânare de la patimi (15); pe cei care se mărturisesc deja la alți călugări nu trebuie să-i primească, ci doar să le răspundă la întrebări (16). În nici un caz, fiind încă tânăr, nu trebuie să primească la mărturisire femei, nici să discute cu ele, ci să le trimită la monahii virtuozose, și pe cele care insistă să le descurajeze și chiar alunge de la chilia sa (17). Pentru ca să nu-și tulbure sufletul, Ioan monahul e sfătuit nu doar să evite privirea fețelor femeilor, dar și să refuze orice fel de vise, imaginații sau profeții care au dus în rătăcire pe mulți monahi (18). Ultimele recomandări, pline de realism și actualitate, privesc raportarea față de daniile și donațiile credincioșilor; ele trebuie să privească strict lipsurile de cele de neapărată trebuință: hrană și acoperămintele. În nici un caz nu trebuie cheltuite pe clădiri, terenuri, banchete; tot ce i se dă dincolo de strictul necesar trebuie imediat dat ca milostenie creștinilor evlavioși, dar săraci, dar și asta nu în public, nici lângă chilie, ci departe și în ascuns (19). Ultimul îndemn este ca monahul Ioan să se roage pentru toți, oameni, împărați și pacea a toată lumea, să fie lumină prin cuvânt și faptă înaintea oamenilor. Să se roage și pentru Simeon, pentru că scrie unor monahi plini de har și de virtuți, deși e rănit de patimi și lipsit de înțelepciune și știință (20).

Chiar dacă, așa cum s-a arătat mai sus, ne-a parvenit în câteva zeci de miscelane ascetice bizantine și postbizantine cu caracter și conținut evident filocalic — „filocalii înainte de Philokalia”, „proto-Philokalii” sau „Philokalia-bis” — și s-a bucurat de certă popularitate, epistola enigmaticului altfel mitropolit-ascet Simeon al Evhaitei nu și-a găsit locul în *Philokalia* „clasică” alcătuită în anii '70 ai secolului XVIII de sfântul mitropolit Macarie Notaras al Corintului, pregătită pentru tipar de tânărul, dar deja eruditul, monah Nicodim Aghioritul și publicată anonim la Veneția în 1782. Omiterea ei se explică înainte de toate prin considerente ținând de conținutul ei. Nepomenind nimic despre rugăciunea inimii sau paza minții, netratând dimensiunea contemplativă,

interioară, a existenței monahale — tema centrală a *Filocaliei* —, Simeon al Evhaitei, chiar dacă e în mod evident un episcop-ascet, nu era totuși un autor de Filocalie. Memorabilă, și unică în felul ei, prin integrarea antropologică și evanghelică a vieții de desăvârșire creștin-monahală și prin admirabila pledoarie pentru moderație și echilibru, cu refuzul oricăror derapaje și excese, epistola către zăvorâtul Ioan — asemenea catehismului sinclului Ștefan — rămâne o extrem de interesantă pastorală monahală a unui episcop provincial bizantin din jurul anului 1000, un text din Filocalii, nu și acela al unui autor de Filocalie.

II

Simeon, mitropolitul Evhaitei

Scrisoare către Ioan, monah și zăvorât³²

1. Am primit, părinte duhovnicesc, această iubită de Dumnezeu scrisoare a ta și am primit smerenia ta potrivit lui Dumnezeu, pentru că, deși nu am de la mine nimic, m-ai socotit vrednic să ascult un bun cuvânt de folos. Eu însă, dacă nu m-aș fi temut de pedeapsa neascultării, poate că nu ți-aș fi dat ascultare, știind că acela care ca un fățarnic nu face și învață va fi chemat foarte mic de cei care luptă să dobândească Împărăția cerurilor. Dar pentru că ascultarea nu e lipsită de plată și credința ta e multă, punându-mi îndrăznire în ea și în rugăciunea ta, voi scrie pe cât voi fi luat putere și voi fi luminat de ele, precum ai poruncit.

2. Trei părți spun părinții că are sufletul nostru rațional: mintea, pe care o numesc și partea rațională, partea irascibilă și partea concupiscentă/poftitoare³³. În acestea trei virtuțile există în chip natural, iar răutățile survin prin privarea de aceste virtuți³⁴. Virtuțile părții raționale sunt credința dreaptă, cunoașterea, chibzuința, umilința/smerenia și faptul de a fi mișcați și purtați mereu spre Dumnezeu prin înțeleșuri și gânduri curate și contemplări convenite lui Dumnezeu; iar răutățile ei sunt necredința, ignoranța, nechibzuința, uitarea, slava găunoasă, trufia, rățirile gândurilor și cele asemănătoare acestora. Virtuțile părții concupiscente/poftitoare sunt întoarcerea spatelui tuturor celor supuse stricăciunii, mâncărurilor, banilor, posesiunilor, slavei trecătoare, îndreptarea mereu spre Dumnezeu a întregului dor și tinderea întregii dorințe spre El; iar răutățile ei sunt neînfrânarea, iubirea lumii și a celor din lume, întinarea cu ele a demnității de mult preț a sufletului și preferarea celor trecătoare care dispar marii slave a lui Dumnezeu și a frumuseților Lui. Răutățile părții irascibile sunt mânia, furia, amărăciunea, ranchiuna, invidia, bârfirea, omorul și cele

---

³² Traducere după textul grec editat de K. Mitsakis, *Byzantina* 2 (1970), p. 319–332.

³³ *Tria Merē logousin hoi pateres echein tēn logikēn hēmōn physikēn: to logistikon, to thymikon kai to epithymētikon.*

³⁴ *Hai men aretai kai physikōs hyparchousin, hai de kakai sterēsei tōn aretōn.*

asemănătoare, iar virtuțile ei sunt blândețea, bărbăția, îndelunga răbdare, suportarea răului, mila, iubirea, bunătatea.

3. Din pricina acestor răutăți și virtuți se fac și renunțări și supuneri; din pricina lor facem mărturisiri, asceze, izolări și suportăm orice osteneală trupească și orice postire, nedormire și suferiri de lucruri rele: pentru ca răutățile să le aruncăm din suflet ca pe niște spini și neghine ale sufletului, iar virtuțile să le semănăm și cultivăm în noi ca pe o sămânță bună. Și fericit este acela care în veacul acesta și în cel viitor a putut, cu conlucrarea de sus și cu harul, să alunge răutatea de la suflet și să facă să locuiască în el virtutea; dar acela care, fie din nepăsare sau indolență, fie pentru că nu știe cum trebuie lucrat binele, n-a dorit, nici n-a putut asta e foarte nenorocit, cum sunt eu, cel iubitor de plăcere și amăgit de voluptate, ajuns de batjocură din pricina slavei găunoase și omorât de ranchiună. Din această pricină și Hristos a poruncit celor care vor să-L urmeze renunțarea la toate averile [cf. Lc 14, 33]; din această pricină și sfinții noștri părinți au locuit în pustietăți, în munți, în peșteri și în crăpăturile pământului [cf. Evr 11, 38], în lavre, mănăstiri, chilii, zăvorâri și pe stâlpi: pentru ca, oprindu-se de la toate celelalte, prin supunere desăvârșită, răbdare și tăierea voinței în chinovii să se spele de răutate și să câștige virtutea, iar prin însingurare și oprirea desăvârșită de la cele din afară să-și educe purtările și simțurile, să-și păzească mintea și gândurile neprădate și neîmprăștiate de la cele bune și să găsească pe Dumnezeu, pentru Care fac și sârguiesc toate acestea.

4. Iar pentru că lucrări ale trupului³⁵ sunt postirea, privegherea, dormitul pe jos, slujirea, lucrul de mână, ascultarea, iar lucrări ale sufletului³⁶ sunt îndelunga-răbdare, blândețea, înfrânarea, rugăciunea și cele asemănătoare acestora, e nevoie, duhovnicescile părinte, ca răutățile să le răzuim prin faptul de a ne face morți față de toată lumea, prin înfrânare universală, prin răbdare recunoscătoare, prin umilință/smerenie adevărată, prin suferirea celor rele, prin rugăciune neîncetată și iubire duhovnicească, căci prin aceste lupte ale sufletului și trupului răutățile pier, iar virtuțile sporesc: deoarece prin suferirea celor rele veștejim toate patimile trupești, iar prin umilință/smerenie și iubire le veștejim și pe cele ale sufletului; prin înfrânare și iubire suportăm cu vitejie cele care vin peste noi involuntar și perseverăm în sârguințele noastre voluntare — involuntare sunt cele întristătoare care vin peste noi din afară, iar voluntare cele cu care ne învrednicim de la noi înșine, ca, de pildă, postirile, privegherile și cele asemănătoare acestora —, iar prin rugăciune suntem ajutați de harul lui Dumnezeu, fiindcă nu putem avea nici un folos fără ajutorul de sus, dar nici fără alegerea liberă și sârguința noastră.

5. Cine a cunoscut deci iubirea lui Dumnezeu față de noi și cele bune pe care ni le-a făgăduit și-și aduce aminte de binefacerile și ajutorările Lui de fiecare zi și cum ne

---

³⁵ *Sōmatikai ergasiai.*

³⁶ *Physikai ergasiai.*

izbăvește din primejdii și încercări omenești și din cursele demonilor, acesta a ajuns în afara ignoranței și uitării și cântă cu adevărat: „Binecuvântează, suflete al meu, pe Domnul și nu uita toate răsplătirile Lui” [Ps 102, 2]. Și așa cum, plecând de la cunoașterea lui Dumnezeu și aducerea-aminte de cele bune ale Lui, dobândim orice lucru bun și suportăm orice vine peste noi și nu ne separă de iubirea Lui necaz sau strâmtorare, cum spune apostolul [cf. Rm 8, 35], nici altceva întristător, tot așa, plecând de la ignoranța și uitarea celor bune ale Lui, vin indolența și nepăsarea, și ele nasc iubirea de sine, care e prietenia irațională față de trup³⁷, iar din această iubire de sine vin iubirea de plăcere, iubirea de arginți și iubirea de slavă, și ele nasc în oameni toate relele.

6. Deci așa cum cei care iubesc cele pământești fac și suferă toate din pricina lor, ca să nu cadă din ele, tot așa cei care doresc cele bune cerești făptuiesc orice lucru bun și suportă tot ce vine peste ei ca să nu rateze lucrul dorit. Și tu, duhovnicescule părinte, făcut puternic de harul de sus, ai disprețuit de tânăr toată lumea crezând în Hristos, Care spune: „Cine nu va renunța la toate averile lui nu va putea fi ucenic al Meu [Lc 14, 33]. Și cine iubește tată și mamă dincolo de Mine nu este vrednic de Mine [Mt 10, 37]. Și cine a lăsat case, ogoare, vii, femeie și copii va lua înapoi însutit și viață va primi și viață veșnică va moșteni [Mt 19, 29]. Și: Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi odihni [Mt 11, 28].” Pentru că ai auzit, ai crezut, ai făcut și ai vrut să străbați în chipul cel mai bun calea ascezei, trebuia să pui temelie tare și mai întâi să te duci în terenul de antrenament al ascultării și prin răbdare, neagoniseala și desăvârșita tăiere a voinței să te eliberezi de patimi și să fii dus spre umilință/smerenie, iar prin virtuțile parțiale să urci spre cea mai înaltă dintre toate, adică paza gândurilor. Dar pentru că n-a fost asta, ci ai zidit casa sufletului tău pe un stâlp, punându-i drept baze tari credința și nădejdea în Hristos, dacă ai pe cineva care să te călăuzească cu știință, ascultă de cuvintele lui și nu fă nimic fără sfatul său, ca nu cumva din idioritmie, plăcere de sine sau altă împrejurare clătinând aceste structuri de rezistență să prăbușești casa; iar dacă n-ai un om, să-L ai pe adevăratul Dascăl și Povățuitor Hristos³⁸, Care te va face înțelegător și-ți va da tărie în toate cele bune.

7. În primul rând, așadar, cunoaște scopul pentru care ai ieșit.³⁹ Ai ieșit negreșit ca să urăști desăvârșit păcatul și să rezezi patimile care fac păcatul: păcate sunt nebulnia pântecului, desfrânarea și cele asemenea lor; patimi sunt irascibilitatea, pofta, întristarea și plăcerea. Ai ieșit nu numai ca să le rezezi pe acestea, dar și ca să combați gândurile împătimate, ca să nu întinezi mintea cu consimțirea, ca să agonisești o inimă curată, în care duhul drept înnoit [cf. Ps 50, 12] să-ți procure prin rugăciune curată

---

³⁷ *Philautia hētis esti alogos philia ton sōmatos.*

³⁸ Pasaj citat de Petru Damaschinul, *Cuvântul alfabetic* 24; *Philokalia*, vol. III, 1973, p. 160; *FR* V, 1976, p. 260.

³⁹ *Pateric*, avva Arsenie 40; *PG* 65, 105.

Împărăția lui Dumnezeu. Repetă-ți deci ție însuți lucrul pentru care ai ieșit ca sfântul Ioan [cf. Mt 11, 7]? Și dacă te supără demonii poftei vătămătoare, înarmează-te împotriva lor prin postire și priveghere, suferire de lucruri rele și umilire și prin rugăciune stăruitoare; dacă te supără cei ai irascibilității, întristării și ranchiunei, prin blândețe și îndelungă-răbdare, milostenie și compasiune și disprețuirea oricărei materii și slave lumești, din pricina cărora se tulbură partea irascibilă a sufletului; iar dacă vor cădea peste tine ispite ale slavei găunoase și părerii de sine, răspunde-le cu umilință și rugăciune, cu dragoste de Dumnezeu și disprețuire de sine, cu lucrarea ascunsă, aducerea-aminte și celelalte isprăvi mai presus de fire ale părinților, știind că „dacă n-ar zidi Dumnezeu casa, în zadar s-ar osteni cei ce o zidesc” [Ps 126, 1]. Fiindcă e adevărat, duhovnicescule părinte, că și cele pe care le făptuim, dacă le observăm bine, sunt cu totul rele, criticabile și reproșabile. Căci cine poate răbda ca Iov? Cine poate fi cuminte ca Iosif? Cine poate iubi pe Dumnezeu ca Avraam? Cine poate posti ca Moise, Daniel și Ilie? Cine poate muri în fiecare zi ca apostolii și martirii? Cine poate suferi cele rele ca părinții noștri Antonie⁴⁰, Simeon, Alipie și Daniil Stălpnicii⁴¹, ca femeile din pustie, ca să nu vorbesc de bărbați, și cei care îi imită cu zel acum? Dacă nu ca aceia, să ne sânguim măcar după puterea noastră. Fiindcă aud că și acum sunt mulți luptători în munți, în pustii și în mănăstiri și văd foarte mulți luptându-se dincolo de poruncă și de măsura virtuții. Să-i lăsăm însă pe aceștia care se mai luptă, pentru că nu e limpede încă sfârșitul lor. Pe cei dinaintea lor care s-au luptat așa și s-au mutat frumos îi găsim pe toți înjosindu-se: unul [Avraam] spunea că e pământ și cenușă [Fc 18, 27], altul [Pavel] că suferințele de acum nu sunt de slava viitoare care ni se va descoperi [Rm 8, 18]; căci, văzând ei marea bunătate a lui Dumnezeu față de noi și că a socotit lucru vrednic să se facă om și să moară pentru noi, socoteau toate cele făptuite de ei ca pe o cârpă lepădată, ca pe niște gunoaie, umbre și nimic. Gândind și noi aceste lucruri, trebuie să stăvilim îngâmfarea sufletului și părerea de sine și, dacă facem ceva, să le socotim ca niște nimicuri și adăugare de păcate și de datoria noastră și că suntem datori să împlinim ca niște robi orice poruncă dată nouă de Stăpânul și să spunem atunci că suntem niște robi nefolositori [cf. Lc 17, 10].

8. Orice asceză pe care o faci lucrează-o în ascuns și fă-o pentru Dumnezeu și ca nefăcând ceva și nefăcând-o potrivit rațiunii, disprețuindu-te pe tine însuți în voințele tale și spune gândului acesta: „Acest lucru e întâi de toate osândirea mea, pentru că îmi fac voința mea și pentru că lauda oamenilor și elogiile venite de la ei îmi dau tărie pentru o astfel de asceză. Cei ce sunt în supunere fac toate, chiar și cele pe care nu le vor, și orice osteneală pe care ar voi-o întâi-stătătorul lor o răbdă fiind socotiți nimic, maltratați și necinstiți; eu însă, ca un iubitor de mine însumi și laș, am fugit de supunere și șed fiind socotit fericit de cei supuși mie din pricina ascezei mele aparente

---

⁴⁰ Antonie cel Mare (251–356).

⁴¹ Sfinți care au trăit pe coloane: Simeon (†459), Alypius (secolul VII) și Daniil (†493).

și părute.” Dacă vei face și vei gândi asta și te vei socoti mai împătimit și mai păcătos decât orice om și te vei crede un nenorocit ca unul care trăiește trândav și nu te lupți și te chinui ca și cei din lume și soldații, ci ești hrănit și mântuit de Dumnezeu gratis, și dacă în orice lucrare adaugi umilință și iubire, lucrul tău va fi potrivit lui Dumnezeu.

9. Fugi tot timpul și de excesele, și de lipsurile virtuților⁴², ci caută cu osteneală ce e la mijloc între acestea lucrând la timp și cu măsură. Excese sunt: postiri și privegheri întinse, goliciunile, purtarea de lanțuri de fier și cele asemănătoare acestora; lipsuri: mîncarea pe ascuns, odihne, indiferențe și celelalte, iar mijlocul dintre ele: mîncarea în fiecare zi, dar fără săturare, somnul și osteneala cu măsură și a le face pe toate potrivit predaniei exacte a Bisericii și stării monahale. Căci unul dintre părinți a zis că extremele sunt ale demonilor.⁴³ Chiar dacă, primind prin nădejdea, credința și iubirea lor de Dumnezeu putere, unii dintre luptători au adus o viață extremă și dincolo de evanghelie, ceea ce se face rar, și nu potrivit poruncii, nici potrivit regulii [canonului], nu este primit de părinți, întrucât e un lucru alunecos, hazardat și adeseori cauză de vătămare pentru cei care vor să-l imite. Calea excesului, cetățuia virtuții și asemănarea cu Dumnezeu e aceasta: dacă-i iubești pe vrăjmași, dacă ești prieten cu cei care urăsc, dacă faci bine celor care fac rău, dacă porți poverile tuturor, dacă binecuvântezi fiind bârfit și vorbit de rău, dacă-i iubești pe toți oamenii ca pe tine însuși sau, mai bine zis, dincolo de tine însuși, cum ne-a iubit Hristos, dacă te bucuri cu cei ce se bucură, dacă plângi cu cei care plâng, dacă în toate mulțumești tot timpul, dacă te rogi neîncetat, dacă-L iubești pe Dumnezeu din toată inima și din tot sufletul. Acestea sunt cele ce vin peste noi dincolo de natură, acestea sunt roadele Duhului prin care devenim asemenea cu Dumnezeu, iar toate celelalte cu care ne îndeletnicim prin înfrânare și suferirea de lucruri rele sunt căi și rădăcini, instrumente și acțiuni care duc și îndreaptă spre ele. Căci ce folos au pentru agricultor sămânța și grija de vie și de pomi, dacă nu va avea rodul grâului, ciorchinilor și vinului? Ce folos au securea pentru dulgher și barca pentru pescari dacă fiecare dintre acestea nu-și lucrează scopul său? Și dacă acestea sunt astfel și le lucrăm privind spre un scop, adică spre câștig și folos, atunci negreșit nici pentru monahi nu vine nici un folos dacă nu aleargă spre Binele însuși⁴⁴ și pentru el, iar Bine este Dumnezeu și virtuțile care duc spre El: iubirea, bucuria, pacea, bunătatea și celelalte, pe care le-a enumerat apostolul [Ga 5, 22]. Deci toate, părinte, trebuie să le facem din pricina lui Dumnezeu și potrivit lui Dumnezeu, iar nu din pricina a ceva trecător sau omenesc, fiindcă unii ca aceștia își țin departe de ei plata lor, zice Domnul [Mt 6, 2], iar prin virtuțile trupești să zidim sufletele.

10. Pe cei scandalizați de tine, fie ei monahi sau nu, cinstește-i în tot felul și fă-ți reproșuri și condamnă-te pe tine însuși ca unul căzut și roagă-te pentru ei pe cât îți stă

---

⁴² *Hyperbolas kai elleipseis.*

⁴³ *Pateric*, avva Pimen 129; PG 65, 353D.

⁴⁴ *Auto to Kalon.*

în putere; căci zice Hristos: „Vedeți să nu-i scandalizați pe unii dintre cei mici, aceștia” [Mt 18, 19], iar părinții spun: „De la aproapele este viața și moartea”⁴⁵ și: „Nici când n-am pus voința mea înaintea fratelui meu”⁴⁶.

II. Pe cei care vin la tine pentru folos cârmuiește-i cu discernământ, ca și pe ei să-i zidești și pe tine însuți să nu te distrugi; căci celor ce se liniștesc le este potrivită desăvârșita neîngrijorare de cele din afară și lipsa de griji, iar celor ce trec pe la tine, convorbirea și povățuirea; prin urmare, trebuie atât să nu ne vătămăm pe noi înșine, cât și să-i folosim pe frați.

12. Dacă vrei, fixează trei zile pe săptămână pentru liniștire/isihie și patru pentru convorbire⁴⁷. Și, liniștindu-te, să ai în chilia ta o lucrare: citire, psalmi, rugăciune și, poate, lucru de mână.

Dă minții drept meditare⁴⁸ aducerea-aminte de păcatele tale dinainte, greșelile de fiecare zi, nepăsările și încălcările legate de psalmi, rugăciune și celelalte virtuți, alunecările limbii, de mișcările iraționale ale irascibilității și poștei, rătăcirile gândirii, gândurile vătămatoare, privirile pentru a plăcea oamenilor, pazele slavei găunoase; toate acestea iscodește-le și, dacă le vei găsi, fă-le îndreptarea și, smulgându-le din rădăcină, aruncă-le departe de gândire, ca nu cumva să se amestece ca niște neghine în grâul virtuților și să ajungem fără rod.

Dă iarăși drept lucrare gândurilor spre înțepătură și zel aducerea-aminte de moarte, judecata viitoare, pedeapsa veșnică, isprăvile martirilor, biruințele asceților, izbânzile tuturor sfinților.

Dă-ți ție însuți drept meditare spre sporirea iubirii de Dumnezeu gândul la pogorârea lui Hristos, pătimirile Lui, crucea, moartea, câte a făcut pentru noi, câte și ce fel de lucruri a vestit și că El a făcut acestea, iar noi nici n-am făcut, nici nu facem măcar o singură poruncă a Lui; cu toate acestea, pentru multa Sa iubire de oameni ne-a izbăvit de multe ori și ne izbăvește în fiecare zi din zeci de mii de nevoi și necazuri, atât de la vătămarea demonilor, cât și de răutatea oamenilor, iar noi în fiecare ceas prin cuvinte și prin gânduri rele Îl amărâm și-l iubim și ne alipim de diavolul care duce război cu noi. Să ne gândim la ce umilință/smerenie, iubire, zdrobire, străpungere și lacrimi nu ne vor duce acestea.

Pe lângă acestea, gândește-te la virtuți și cât de mult ne lipsesc umilința/smerenia desăvârșită, răbdarea, nepătımirea, iubirea, pacea care depășește orice minte [Ga 4, 7], cunoașterea nemincinoasă, înțelepciunea, unirea cu Dumnezeu prin rugăciune, dreptatea și măsura în toate virtuțile; căci prin ele va veni la tine gândirea

---

⁴⁵ *Pateric*, Antonie cel Mare 9; PG 65, 77B.

⁴⁶ *Pateric*, avva Dorotei, *Învățătura* IV, 56; SC 92, p. 240.

⁴⁷ *Pros tēn hēsychian treis kai tessaras pros tēn homilian*.

⁴⁸ *Meletēn*.

umilă/smerită și prin umilință/smerenie Dumnezeu va locui și va umbla în tine potrivit făgăduinței Lui [*Ieș* 12, 43].

13. Spune gândurilor împătimate: „Depărtați-vă de la mine toți cei care lucrați fărădelegea [*Ps* 6, 9] și nu faceți din casa lui Dumnezeu casă de negustorie [*In* 2, 16].” Puneți drept povățuitor rațiunea ta, iar drept dascăl al rațiunii, pe Hristos, și mintea curățită de patimi nu mai are nevoie de alt dascăl.

Spune sufletului și trupului în fiecare zi: „Suflete, luptă ca să te mântuiești! Trupule, lucrează ca să te hrănești!” Cercetează în fiecare zi cum a trecut ziua, cum noaptea, și pentru cele pe care le-ai realizat spune mulțumind cu gândire umilă: „Nu eu, ci harul lui Dumnezeu care e cu mine!”, iar pentru cele pe care le-ai greșit de multe ori ca un om cere pentru tine pedepse duhovnicești, așa cum judecătorii îi biciuiesc pe cei din lume.

Dacă te supără de multe ori un gând nu frumos, în care te încrezi și crezi că te folosești, nu-l ascunde, ci încovoae-l, chiar dacă se ascunde, și triumfă asupra lui, ca să nu te lovească și să te omoare cu fapta; căci „vai”, spune [Scriptura], „celui care cade dacă nu e cine să-l ridice [*Ecc* 4, 60] și cei care n-au cârmuire cad ca frunzele, dar mântuirea stă în multă sfătuire [*Pr* 11, 14]”.

14. În cele trei zile de liniștire, iscodește-te mult pe tine însuși, meditează și observă ca nu cumva potrivit, aruncând drept momeală alte înțeleșuri inutile și nefolositoare, să întunece lumina din tine și să săgeteze ca într-o noapte fără lună recititudinea sufletului.

15. Iar în celelalte patru zile ale săptămânii grăiește cele spre mântuire celor ce vin la tine și-ți descoperă gândurile lor, ca după fuga de rău să nu mai cadă iarăși în aceleași păcate. Iar dacă li se întâmplă ca unor oameni să greșească iarăși, învață-i să alerge repede la mărturisire și pocăință, și îndeamnă-i să păzească poruncile date lor de tine: să nu lase liturghiile și psalmii rânduți, fie că stau în afara bisericii, fie că sunt înăuntrul ei; să nu uite de milostenia față de săraci și de iubirea întreolaltă și să ierte unii altora amărăciunile produse în mijlocul lor de către demoni. Fiindcă aceasta e calea ușoară pentru iertarea păcatelor: „Cu ce măsură veți măsura vi se va măsura și vouă [*Lc* 6, 38]; lăsați și vi se va lăsa [*cf. Mt* 11, 25] și: Ne lasă datoriile noastre precum și noi lăsăm datornicilor noștri [*Mt* 6, 12].” Căci nimic nu e mai ușor pentru iertarea păcatelor decât această metodă⁴⁹: nu e nevoie de postire, nu de vreo osteneală, ci numai lasă și ți se va lăsa. Însă poartă de grijă de ei ca din pricina mișcărilor naturale, dar și dobândite, ale trupului să-i povățuiești și înfrânarea după putință.

16. Dacă unii s-au mărturisit la alți călugări⁵⁰, nu-i primi în supunerea de tine, părinte, din pricina invidiilor și scandalurilor. Învață-i mai degrabă să asculte de

---

⁴⁹ *Tautēs methodou.*

⁵⁰ *Kalogērous.*

părinții lor și să primească învățăturile acelor. Iar dacă au o întrebare care-i nedumerește și te va lumina Hristos, împărtășește-le generos soluția întrebării.

17. A primi femei la mărturisire, a discuta cu ele și a le învăța e cu desăvârșire nepotrivit și inoportun, mai ales pentru monahii tineri; fiindcă nu vor asculta în chip nepătimitor gândurile femeilor, și nu le va fi nevătămătoare nici auzirea glasului lor, nici vederea feței lor. Cuvincios este a le întoarce spatele, dacă e cu puțință cu desăvârșire, și a le trimite la monahii virtuose, dacă sunt pe acolo, și prin ele să ascuți cele pe care acelea nu pot să le vindece.

Iar dacă vreodată o necesitate te obligă să vezi femei, primește-le nu des, ci după multe zile, nici văzând fața lor, nici fiind văzut de ele, și spune-le puține lucruri și ascultă de la ele încă și mai puține. Trimite-le repede de la chilia ta, ca să nu devină pricină de vătămare și pentru cei ce sunt împreună cu tine. Iar dacă înțelegi că din astfel de fețe se nasc fie în tine, fie în cei care sunt împreună cu tine vreo vătămare, fie ea și mică, ține-le cu totul la distanță de calea care duce la tine.

Iar de la cele supărate de demoni, fie într-adevăr, fie în chip prefăcut, întoarce-te cu totul și alungă-le și nu le îngădui să se apropie de tine în chilie; căci prin ele mulți pe care noi îi știm au căzut și au pierit.

18. Vise, profeții, preziceri, imaginații și cele asemănătoare lor refuză-le cu desăvârșire, fiindcă acestea au fost pricină de multă rătăcire și condamnare pentru monahii care le-au crezut și din astfel de preziceri au ieșit mii de tulburări și dezordini, multe războaie și masacre. Păzește-te deci după putere de așa ceva pentru Domnul. Șezi în chilia ta, precum s-a zis, lucrând în ascuns și de unul singur fagurele virtuții ca o albină a lui Hristos.

19. Dacă n-ai hrană și acoperămintele, potrivit apostolului [*cf. 1 Tim 6, 8*], ia cele date de un iubitor de Hristos, dar nu mai mult decât neapărata ta trebuință și a celor împreună cu tine; iar dacă ai, să nu iei, dacă e cu puțință, ci fii lucrător fără plată al virtuții. Dacă iei, să nu le cheltuiești pe clădiri înfrumusețate și mari, nici pe achiziții de pământ sau alte lucruri supuse stricăciunii, nici pentru prieteni sau rude, nici pe mese mari și scumpe, ca să devii pricină de scandal și calomnie pentru cei care judecă lucrurile fără discernământ, ca să zidești iarăși ce ai dărâmat; ci ținând doar ce e de lipsă și de ajuns și care umple neapărata trebuință, tot ce e de prisos dă la văduve, la orfani și la săraci, cum ne învață *Faptele Apostolilor*: „Căci aduceau avuțiile lor apostolilor și se dădea fiecăruia cât avea cineva trebuință” [*FAp 4, 53*]. Din pricina conștiinței celor răi, în acestea celor ce trăiesc îi indiferență și sărăcie preferă-i pe cei evlavioși și care trăiesc în virtute și sărăcie.

Dar toată milostenia ta nu o fă nici aproape de chilia ta, nici în public, ci în ascuns și departe, din pricina îmbulzelii săracilor și a poruncii care spune: „Vedeți să nu faceți milostenia voastră înaintea oamenilor ca să fiți văzuți de ei” și: „Să nu știe mâna ta stângă lucrul mâinii drepte” [*Mt 6, 2–3*].

20. Roagă-te pentru pacea a toată lumea, pentru mântuirea creștinilor, pentru toți oamenii, pentru biruința împăraților noștri, pentru înțelegerea și pacea tuturor bisericilor.

Fii de folos celor ce vin la tine și cu viața, și cu cuvântul tău, ca să strălucească lumina voastră înaintea oamenilor și prin faptele și cuvintele voastre bune să fie slăvit Dumnezeu [*cf. Mt 5, 16*].

Roagă-te Domnului și pentru nevrednicia mea, pentru că, nefăcând vreodată ceva bun, nici având vreodată o rămășiță de virtute, ci plin de răni și de patimi deschise scriu și învăț pe cei plini cu harul lui Dumnezeu de toată virtutea și cunoașterea. Am nevoie să mă ierți pentru Domnul și în aceasta și pentru cele pe care de multe ori, din lipsă de înțelepciune și neștiință, nu le-am scris cum trebuie. Să-ți fie acoperământ Domnul Dumnezeu de tot răul văzut și nevăzut și să te întărească spre voința Lui. Amin.